

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті визначено сутність та окреслено напрями застосування науково-дослідної діяльності екологоорієнтованого характеру як складової позааудиторної роботи з формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи. Розкрито процес підготовки елітного екологоорієнтованого майбутнього фахівця-дослідника якісно нового типу, який здатний і готовий самостійно вирішувати серйозні дослідні завдання, вирізняється оригінальним і високоефективним підходом до вирішення навчально-виховних завдань.

Ключові слова: екологічні цінності, екологічні цінності майбутнього фахівця початкової освіти, науково-дослідна діяльність.

Позааудиторна педагогічна діяльність у вищих навчальних закладах має численні переваги порівняно з аудиторними формами у практичній реалізації мети формування гармонійних відносин людини й природи.

Процес створення в експериментальних групах вишів розгалуженої системи позааудиторної роботи для активізації цілеспрямованого розвитку й самовиявлення екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи насамперед передбачав визначення форм цієї роботи, а саме: неспецифічних (науково-дослідна діяльність, педагогічна практика та ін.) та специфічних (польова практика, екологічні експедиції, екологічні стежки, проектування мікрозаказників, природоохоронна робота тощо).

Розглянемо застосування науково-дослідної діяльності екологоорієнтованого характеру в експериментальній роботі.

Мета статті – розкрити сутність і напрями застосування науково-дослідної діяльності екологоорієнтованого характеру як складової позааудиторної роботи з формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи.

Зазначимо, що поняття “екологічні цінності” розкриваємо як особистісно зумовлену значущість об’єктів довкілля в межах соціального буття, що визначається прийняттям екологічних очікувань і установок, знань, емоцій, поведінки, оцінок, переконань, намірів, дій щодо сучасних і майбутніх подій екологічного змісту. Під дефініцією “екологічні цінності майбутнього вчителя початкової школи” розуміємо особистісно зумовлену значущість об’єктів довкілля в межах соціального буття, що визначається прийняттям екологічних очікувань і установок, знань, емоцій, поведінки, оцінок, переконань, намірів, дій щодо сучасних і майбутніх подій екологічного та еколого-педагогічного змісту.

Розкриваючи зміст та орієнтири науково-дослідної діяльності майбутніх учителів початкової школи щодо самовиявлення їх екологічних цінно-

стей, зазначимо, що продуктивний та дієвий перебіг процесу організації цієї роботи студентів залежить від створення професійно спрямованого середовища, яке розглядається сьогодні в педагогічній науці в контексті гуманітарної парадигми.

Методологічні засади навчально-виховного середовища, адекватного завданням розвитку та самореалізації особистості нової генерації, викладено у дослідженнях І. Беха, І. Зязюна, О. Киричука, О. Савченко, С. Сисоєвої, А. Сущенко, Л. Сущенко, Т. Сущенко, І. Якиманської та інших.

Середовище в широкому розумінні (макросередовище) охоплює суспільно-економічну систему загалом, а у вузькому значенні (мікросередовище) включає безпосереднє оточення людини. Аналізуючи конструкт “освітнє середовище”, вчені наголошують на тому, що воно має забезпечувати всебічний розвиток особистості та надавати змогу реалізації власного потенціалу.

Важливою умовою створення професійно спрямованого середовища є світоглядно-ціннісна форма вітакультурного зростання учасників розвивальних відносин, яка виявляється в реалізації фундаментальної здатності викладача і студента до саморозвитку через рефлексивне самовизначення, ціннісне і відповідальне ставлення до власної життєдіяльності та до набуття наукового досвіду творення себе як унікальної цілісності та індивідуальності під час виконання дослідницьких завдань у цілому та екологоорієнтованого характеру, зокрема.

Визначаючи орієнтири науково-дослідної діяльності майбутніх учителів початкової школи, екологоорієнтованого характеру зокрема, брали за основу висновки Л. Сущенко щодо продуктивної професійної підготовки майбутніх педагогів-дослідників [3, с. 80].

Отже, майбутній фахівець початкової школи самовизначається в умовах локального професійно спрямованого середовища через освоєння досвіду власної педагогічної і та еколого-педагогічної діяльності. Відповідно процес створення продуктивного професійно спрямованого середовища потребує спільних зусиль та залучення професорсько-викладацького складу ВНЗ, інших фахівців у здійсненні ефективної організації екологоорієнтованої науково-дослідної роботи студентів. Разом з тим, продуктивне професійно спрямоване середовище визначається якісними характеристиками професорсько-викладацького складу, що полягає у побудові й реалізації системи таких наукових орієнтирів, які задають пошуково-дослідний вектор взаємодії всіх учасників освітнього процесу [1].

У процесі подальшої реалізації цих наукових орієнтирів в авторському цілісному педагогічному процесі вищів здійснювалося розширення спектра форм організації екологоорієнтованої пошуково-дослідної діяльності майбутніх учителів початкової школи; орієнтація змісту освіти на модель екологоцілісної особистості фахівця; активізація процесу формування потреби до безперервного професійного самовдосконалення та саморозвитку.

В експериментальній роботі наукова діяльність студентів стала особливою “точкою біфуркації” в системі формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи, бо саме зближення професійної підготовки з наукою, пошук нових оптимальних шляхів та методів удосконалення системи роботи зі студентською молоддю будувалися на підґрунті фасилітативного стилю педагогічної взаємодії викладачів і студентів.

Інтенсифікація організації науково-дослідної роботи залежить від багатьох факторів, у тому числі й від того, наскільки ефективно організовується педагогами фасилітативна взаємодія між суб'єктами освітнього процесу. Психолого-педагогічне підґрунтя цієї взаємодії знаходимо в поглядах Т. Сущенко. Учена розглядає її як процес взаємного духовного збагачення викладачів і студентів в умовах психологічно комфортних відносин, інтелектуальної співтворчості та бездоганної діалогічної культури [4]. Причому зауважується, що фасилітативна взаємодія є складовою освітнього процесу й уявляється як цілеспрямована діяльність, яка передбачає прагнення до зближення та злагоди між учасниками процесу; уміння викладачів запропонувати студентам таку форму життєтворчості, яка захоплює, дивує та вражає; таке ставлення до студента, яке стимулює розкриття його самобутності в найкращому самовираженні, вихід з простору вимушеного спілкування й поетапний розвиток духовного потенціалу особистості майбутнього педагога, – насамперед, піднесення людини.

Спираючись на тезу Т. Сущенко про особистісно-орієнтований педагогічний процес, нами визначено особливості організації еколого-орієнтованої науково-дослідної роботи майбутніх учителів початкової школи саме з точки зору фасилітативного стилю взаємодії суб'єктів освітнього простору.

1. З метою продуктивної та ефективної організації науково-дослідної роботи студентів викладач спирається не на програми й плани, а на студента та його внутрішній стан.

2. У науково-дослідній роботі студентів діяльність викладача органічно поєднується з діяльністю студента у спільному активному пізнавальному процесі.

3. Педагог створює умови для повного самотворення внутрішніх сил і здібностей особистості студента шляхом розкріпачення думки.

4. Свобода визначення темпів навчання, можливість захистити достроково окремі наукові проекти, курсові роботи, мікродослідження тощо, щоб надати можливість виграшу життєвого часу студента.

5. Такий процес практично невидимий для майбутнього фахівця й потребує створення особливого духовного клімату [4].

Вищезазначена взаємодія стала надійною основою для організації ефективної навчально-пошукової, науково-пізнавальної, науково-дослідної діяльності майбутніх учителів початкової школи в цілому та екологоорієнтованого характеру, зокрема, шляхом постановки викладачем дослідних, пізнавальних і практичних завдань, що вимагали самостійного творчого вирішення.

Досліджуючи проблему формування екоцілісної особистості майбутнього фахівця початкової освіти, основною метою ми визначили створення передумов для надбання та прирощення інтелектуального, енергетично-творчого, еколого-креативного потенціалу студентів, оволодіння ними досвіду науково-дослідної діяльності екологоорієнтованого характеру шляхом інтеграції змісту науково-дослідної діяльності з фаховою підготовкою.

Винятково важливого значення, на нашу думку, набуває підготовка елітного екологоорієнтованого майбутнього фахівця-дослідника якісно нового типу з напрямку підготовки “Початкова освіта”, який здатний і готовий самостійно вирішувати серйозні дослідні завдання, вирізняється оригінальним і високоефективним підходом до вирішення навчально-виховних завдань. Сьогодні виникає стійка потреба в реалізації принципу “навчання через дослідництво” шляхом формування дослідницьких умінь, організації навчально-пізнавальної та науково-дослідної діяльності студентів, що сприятиме також оволодінню методологічною культурою учителя початкової школи і дослідника. Саме педагог є ключовою фігурою, від якої залежить успіх усіх перетворень, здійснюваних в освіті, особливо якщо він дослідник, здатний до змін, динамічний, гнучкий, із стійкою сформованою потребою у безперервному зростанні власного наукового потенціалу [3, с. 82].

Так, наведемо приклади дослідних завдань:

Завдання 1. Доповніть свою “Екологічну скарбничку” найновішою інформацією, що Вас зацікавила, звернувшись до електронної адреси об’єднання “Грінпіс” (www.greenpeace.org).

Завдання 2. Укладіть алфавітний покажчик з проблеми “Еколого-педагогічні пошуки вчителя початкової школи”.

Завдання 3. Доберіть та апробуйте методики з виявлення екологічної спрямованості молодших школярів, опрацюйте отримані результати.

Разом з тим, студентами було виконано ряд курсових, бакалаврських та дипломних робіт екологоорієнтованого характеру, тематика яких була оновлена та представлена у багатьох дисциплінах професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Наприклад, теми зазначених робіт: “Екологічна освіта молодших школярів у сучасних реаліях”, “Спадщина В. Сухомлинського в еколого-освітньому просторі початкової школи” (“Педагогіка”, IV семестр), “Екологічне виховання молодших школярів у контексті нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти”, “Методика формування екологоорієнтованих понять у молодших школярів”, “Екологічні орієнтири освітньої галузі “Природознавство” (“Методика навчання освітніх галузей “Природознавство” та “Суспільствознавство”, VII семестр), “Формування екоцілісної особистості молодшого школяра: технологічний аспект”, “Інтерактивні технології у формуванні еколого-доцільної поведінки учнів початкової школи” (“Сучасні технології ознайомлення молодших школярів з об’єктами природи”, XI семестр) та ін. Виконання вищезазначених робіт здійснювалося на засадах диференційованого підходу, а саме: викладач обов’язково враховував рівень навчаль-

них досягнень студентів, проектував напрями підвищення рівня розвитку дослідницько-пошукових умінь кожного студента.

Зважаючи на значення науково-дослідної роботи у формуванні екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи відповідно до вимог сучасного ринку праці та суспільства, одним із пріоритетів експериментальної роботи стало поширення впливу науково-дослідної роботи екологоорієнтованого характеру як механізму розвитку та реалізації екологокреативного потенціалу кожного майбутнього фахівця.

Експериментальною роботою також передбачалося використання веб-квестів як інноваційної інформаційної технології навчання студентів.

Фактично, веб-квест є дидактичною структурою, в межах якої викладач формує пошукову діяльність студентів, задає параметри цієї діяльності й визначає її часові межі. При цьому викладач перестає бути “джерелом знань”, створює необхідні умови для пошуку інформації, а студенти перетворюються із пасивних об’єктів навчальної діяльності в її активних суб’єктів (Г. Шаматонова) [5].

Основоположники технології веб-квест Б. Додж та Т. Марч визначають веб-квест як дослідницьку довідково-орієнтовану діяльність, у результаті якої студенти здійснюють пошук інформації, використовуючи інтернет-ресурси та відеоконференції [6; 7]. Взагалі існує два погляди науковців на поняття веб-квесту: веб-квест як освітній продукт і веб-квест як технологія. Проаналізувавши наукові пошуки, В. Квас зазначає, що веб-квест є інтерактивним процесом, під час якого студенти самостійно оволодівають необхідними знаннями [2, с. 44].

Технологія веб-квесту передбачає використання індивідуальних, парних чи групових форм роботи. Індивідуальна форма роботи пов’язана із самостійним вивченням нового матеріалу веб-квесту; парна і групова форма передбачає безпосередню взаємодію студентів або віртуальну під час виконання навчальних завдань вдома за допомогою соціальних мереж в Інтернеті.

У структурі веб-квесту виділяють шість складових:

1. Формулювання теми та конкретизація проблеми викладачем (найбільш відповідальний момент).

2. Вербалізація конкретного завдання в межах обраної теми, яке повинно бути зрозумілим, цікавим та професійно спрямованим. Визначення викладачем позиції, що має бути захищена.

3. Ознайомлення студентів із заздалегідь підібраним списком посилань на інтернет-ресурси. Кожне посилання повинно мати анотацію.

4. Пошук студентами необхідної інформації в Інтернеті та її аналіз.

5. Оформлення результатів у визначеній формі (слайди, інтернет-сторінки тощо).

6. Розміщення веб-квесту в мережі Інтернет та оцінювання виконаної роботи як викладачем, так і самими студентами [2].

Відповідно до окреслених складових визначено етапи роботи над веб-квестом (табл. 1). Оцінювання веб-квесту здійснюється за відповідни-

ми критеріями, які спрямовані на виявлення рівня реалізації поставлених завдань: вступ (мотивувальна й пізнавальна цінність); тема завдання (проблемність, чіткість формулювання, пізнавальна цінність); порядок виконання роботи (точний опис послідовності дій); використання інтернет-ресурсів; оцінювання (адекватність критеріїв оцінювання типу завдання, чіткість опису критеріїв і параметрів оцінювання); висновок; дизайн (відповідність оформлення веб-квесту вимогам веб-дизайну). У цілому ж оцінювання студентських робіт має зводитися до таких трьох головних критеріїв: розуміння теми, результат роботи, творчий підхід.

Таблиця 1

Етапи роботи над веб-квестом

Етапи	Діяльність викладача	Діяльність студента
Підготовчий	Визначення тематики веб-квестів, моніторинг інтернет-ресурсів, розробка критеріїв оцінювання	Аналіз проблемної ситуації, передбачення шляхів її вирішення; знайомство з основними поняттями з обраної теми, списком інтернет-джерел, запропонованих викладачем
Виконавчий	Консультації студентів	Індивідуальна чи групова робота, що супроводжується взаємним навчанням один одного роботі з комп'ютерними програмами та Інтернетом
Оціночний	Аналіз результатів та оцінювання веб-квесту	Оформлення результатів у певній формі, розміщення їх у мережі Інтернет та їх оцінювання іншими студентами

При створенні веб-квесту в режимі он-лайн необхідна інформація вводиться до шаблону на будь-якому освітньому порталі, тому веб-квести можуть або відразу розміщуватися на сервері освітнього порталу, або зберігатися у вигляді файлів і потім використовуватися в електронному чи друкованому вигляді та розміщуватися на будь-якому іншому сервері та в локальній мережі.

Медіаосвітні квести були присвячені екологоорієнтованій проблематиці у цілому та еколого-педагогічній, зокрема, а їх розміщення на сервері освітнього порталу надавало можливість отримати додаткову інформацію щодо зазначених аспектів, збагатити власну методичну скарбничку майбутнього екологоорієнтованого вчителя початкової школи, а також активізувати пошукову діяльність студентів.

Разом з тим, експериментальною програмою передбачалося залучення майбутніх фахівців початкової освіти до активної участі в наукових семінарах та студентських конференціях, на яких вони мали можливість подати та обговорити матеріал з екологічної та еколого-педагогічної діяльності. Студентами було подано доповіді на міжнародних студентських конференціях “Соціально-економічні та природничі аспекти сталого розвитку” (Варшава, 2008 р.), “Захист навколишнього середовища. Збалансоване природокористування” (Львів, 2008–2010 рр.), “Homo Naturalis” (Катовіце, 2009 р.), “Освіта, наука, здоров'я та самореалізація молоді” (Луцьк,

2011 р.) та ін.; всеукраїнських: “Освіта, наука, релігія на захисті довкілля” (Київ, 2008 р.), “Сучасні проблеми природничих наук” (Ніжин, 2010–2011 рр.) та ін.

Отже, застосування науково-дослідної діяльності екологоорієнтованого характеру як складової позааудиторної роботи значно підвищує ефективність процесу формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи, активізує науковий потенціал студентів щодо вирішення проблем формування екоцілісної особистості молодшого школяра.

Висновки. На підставі вищевикладеного матеріалу нами визначено сутність та окреслено напрями застосування науково-дослідної діяльності екологоорієнтованого характеру як складової позааудиторної роботи з формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи.

У наступних наукових розвідках ми плануємо розкрити питання щодо застосування специфічних позааудиторних форм роботи з метою активізації цілеспрямованого розвитку й самовиявлення екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи.

Список використаної літератури

1. Андрієвський Б.М. Професійно-наукова підготовка майбутнього вчителя початкових класів : [монографія] / Б.М. Андрієвський, Л.С. Петухова. – Херсон : Айлант, 2006. – 176 с.

2. Квас В.М. Веб-квести як інноваційна інформаційна технологія навчання студентів у вищих навчальних закладах / В.М. Квас // Вісник Черкаського університету. Серія: “Педагогічні науки”. – Черкаси : Вид. відділ ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2013. – Вип. 6(259). – С. 43–46.

3. Сущенко Л.О. Концептуальні підходи до продуктивної професійної підготовки майбутніх педагогів-дослідників / Л.О. Сущенко // Горизонти образования. – 2013. – № 1 (37). – С. 79–83.

4. Сущенко Т.І. Магістерський педагогічний процес підготовки викладачів ВНЗ як зразок майбутньої професійної діяльності / Т.І. Сущенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць / [редкол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2012. – Вип. 246(77). – С. 457–465.

5. Шаматонова Г.Л. Веб-квест как интерактивная методика обучения будущих специалистов по социальной работе / Г.Л. Шаматонова // СОЦИО простір : междисцип. сб. науч. работ по социологии и социальной работе. – 2010. – № 1. – С. 234–236.

6. Dodge B. Some Thoughts About WebQuests [Electronic resource] / B. Dodge. – Mode of access: http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html.

7. March T. Criteria for Assessing Best WebQuests [Electronic resource] / T. March. – Mode of access: <http://www.bestwebquests.com/bwq/matrix.asp>.

Стаття надійшла до редакції 08.08.2013.

Крамаренко А.Н. Научно-исследовательская деятельность как составляющая системы внеаудиторной работы по формированию экологических ценностей будущих учителей начальной школы

В статье определены суть и направления использования научно-исследовательской деятельности экологоориентированного характера как составляющей системы внеаудиторной работы по формированию экологических ценностей будущих учителей начальной школы. Раскрыт процесс подготовки элитного экологоориентиро-

ванного профессионала-исследователя, который способен и готов самостоятельно решать серьезные исследовательские задания, отличается оригинальным и высокоэффективным подходом к решению заданий учебно-воспитательного характера.

***Ключевые слова:** экологические ценности, экологические ценности будущего учителя начальной школы, научно-исследовательская деятельность.*

Kramarenko A. Scientific activity as constituent of the system of extracurricular work from forming of ecological values of future teachers of initial school

In the article by an author certainly essence and outlined directions of application of research activity of ecological of the oriented character as component extracurricular work from forming of ecological values of future teachers of initial school. The process of preparation of elite ecological of the oriented future is exposed.

The process of preparation of elite ecological of the oriented future specialist-researcher is exposed qualitatively new type that is capable and ready independently to decide serious research tasks, distinguished by the original and high-efficiency going near the decision of educational-educator tasks. An author marks, that now arises up proof requirement in realization of principle of “studies through a researcher” by forming of research abilities, organization of educational-cognitive and scientifically-research activity of students, that will assist also the capture of teacher of initial school and researcher a methodological culture. After a researcher, exactly a teacher is a key figure, success of all transformations that come true in education depends on that, especially if he a researcher apt at changes is dynamic, flexible, with the proof formed requirement in the continuous increase of own scientific potential.

Having regard to the value of research work in forming of ecological values of future teachers of initial school in accordance with the requirements of modern labour-market and society, from authorial position, one of priorities of experimental work distribution of influence of scientific work of ecological of the oriented character became as to the mechanism of development and realization of ecological potential of every future specialist.

***Key words:** ecological values, ecological values of future specialist of primary education, scientific activity.*